

Nghiên cứu tác động của các công trình thủy điện trên dòng chính sông Mê Công

○ HÀ ANH

Chính phủ Việt Nam đề xuất tiến hành Nghiên cứu tác động của các công trình thủy điện trên dòng chính sông Mê Công tới các hệ thống môi trường tự nhiên, KT-XH trên các vùng thuộc Châu thổ sông Mê Công của Campuchia và Việt Nam với sự tham gia của các Chính phủ Lào và Campuchia. Việc tiến hành Nghiên cứu sẽ giúp cho Việt Nam và các quốc gia trong lưu vực đạt được các mục tiêu hợp tác vùng là phát triển bền vững và hài hòa lợi ích của các quốc gia ven sông. Mục tiêu của Nghiên cứu là đánh giá các thay đổi của chế độ dòng chảy do xây dựng và vận hành các bậc thang thủy điện dòng chính, tác động của các thay đổi đó tới môi trường và con người ở Châu thổ sông Mê Công của Campuchia và Việt Nam.

Đề xuất tiến hành nghiên cứu

Theo báo cáo của Ủy hội sông Mê Công quốc tế, trong thời gian qua, 11 công trình thủy điện nằm trên lãnh thổ Thái Lan, Lào và Campuchia được đề xuất xây dựng trên dòng chính hạ lưu sông Mê Công đã làm dấy lên mối quan ngại trong lưu vực là có khả năng gây ra nhiều tác động bất lợi đáng kể tới môi trường, KT-XH tại các quốc gia ven sông, đặc biệt là tác động tới Châu thổ sông Mê Công của Campuchia và Việt Nam. Vì vậy, việc tiến hành các nghiên cứu sử dụng các nguồn thông tin số liệu hiện có và các bộ công cụ khoa học hiện đại để nâng cao hiểu biết về các tác động của các công trình dự kiến xây dựng trên dòng chính Mê Công lên môi trường tự nhiên và con người, KT-XH và sinh kế của

hàng chục triệu người dân sống trong Châu thổ Mê Công là rất cấp thiết. Do vậy, Chính phủ Việt Nam đã đề xuất tiến hành Nghiên cứu tác động của các công trình thủy điện trên dòng chính sông Mê Công tới các hệ thống môi trường tự nhiên, KT-XH trên các vùng thuộc Châu thổ sông Mê Công của Campuchia và Việt Nam với sự cùng tham gia của các Chính phủ Lào và Campuchia. Các kết quả nghiên cứu tác động của các công trình thủy điện trên dòng chính sông Mê Công sẽ là cơ sở, căn cứ khoa học để các quốc gia Việt Nam, Lào và Campuchia cân nhắc việc xây dựng các công trình thủy lợi trên dòng chính sông Mê Công, bao gồm việc điều chỉnh quy hoạch, quy mô và thiết kế của từng công trình và toàn bộ bậc thang (nếu

cần thiết), bảo đảm không gây các tác động bất lợi đáng kể xuống vùng hạ du; làm cơ sở cho các quốc gia thành viên ủy hội sông Mê Công quốc tế hợp tác, phát triển bền vững TNN và các tài nguyên liên quan trong lưu vực sông Mê Công.

Để thực hiện nghiên cứu, một nhóm tư vấn quốc tế gồm: Tập đoàn DHI của Đan Mạch cùng Công ty HDR của Mỹ đã được lựa chọn để thực hiện. Bắt đầu thực hiện từ tháng 6/2013 đến nay, Nghiên cứu đã hoàn thành một khối lượng công việc quan trọng. Đó là, đã đánh giá tác động của các kịch bản phát triển thủy điện dòng chính tới vùng Châu thổ sông Mê Công (của cả Việt Nam và Campuchia) và vùng Biển hồ Tonle Sáp. Báo cáo đánh giá tác động của Nghiên cứu không chỉ

xem xét tác động của các công trình thủy điện dòng chính mà còn xem xét thủy điện dòng chính kết hợp cùng các hoạt động phát triển khác mà các quốc gia ven sông đang có kế hoạch triển khai như tiếp tục phát triển thủy điện trên các dòng nhánh và kế hoạch chuyển nước ra ngoài lưu vực của Thái Lan. Báo cáo đã đưa ra các kết quả đánh giá tác động đối với 03 kịch bản phát triển gồm: 11 công trình thủy điện dòng chính; 11 công trình dòng chính và thủy điện dòng nhánh; 11 công trình dòng chính và chuyển nước.

Nghiên cứu tiến hành đánh giá tác động của các công trình thủy điện dòng chính gây ra lên chế độ dòng chảy và chế độ lũ, phù sa bùn cát và dinh dưỡng, xâm nhập mặn, từ đó tác động tới sáu lĩnh vực có liên quan là: Thủy sản, đa dạng sinh học, giao thông thủy, nông nghiệp, sinh kế và kinh tế. Các tác động cũng được xem xét và dự báo theo cách tiếp cận liên ngành và theo các cấp độ kinh tế vùng và quốc gia. Nghiên cứu cũng xem xét thêm các tác động tăng lên do các công trình thủy điện dòng nhánh và chuyển nước ra ngoài lưu vực.

Các tác động bất lợi chính

Mặc dù, có thể gây tác động ở mức thấp tới trung bình trong năm trung bình nước, nhưng chế độ vận hành phủ đỉnh hàng ngày và tích nước trong mùa khô của bậc thang thủy điện dòng chính có thể gây tác động từ lớn tới nghiêm trọng lên chế độ dòng chảy (sụt giảm tổng lượng 10 ngày tại Kra-chê có thể là 60% và tại Tân Châu và Châu Đốc là 40%). Đoạn sông trên phần lãnh

thổ Campuchia khu hạ lưu của bậc thang thủy điện cuối cùng được coi là chịu tác động lớn nhất từ các hiện tượng sụt giảm và dao động mực nước lớn. Tổng lượng phù sa bùn cát và dinh dưỡng bị giảm tới 65% tại Kra-chê và Tân Châu – Châu Đốc, và nhỏ hơn ở những vị trí xa dòng chính, sẽ làm giảm mạnh năng suất sinh học và sản lượng nông nghiệp, làm gia tăng xói lở và ảnh hưởng tới diễn biến bồi lắng vùng ven sông và ven biển. Xâm nhập mặn sẽ gia tăng tại hầu hết các vùng ven biển. Tuyến di cư của các loài cá có tính di cư xa (cá trắng), chiếm tới 74% sản lượng của 10 loài cá có giá trị kinh tế lớn nhất, sẽ bị hoàn toàn cản trở. Các đập thủy điện cũng sẽ cản trở sự di chuyển lên thượng lưu và xuống hạ du của tất cả các loài cá và các sinh vật thủy sinh di cư khác. Nói chung, các đập thủy điện sẽ gây sụt giảm mạnh sản lượng đánh bắt cá tới 50% cho cả Việt Nam và Campuchia. Các đập trên dòng nhánh và chuyển nước có thể làm tổn thất sản lượng đánh bắt cá tăng thêm nhưng không lớn. Tổn thất lớn sản lượng đánh bắt cá sẽ gây tác động bất lợi tới an ninh lương thực, sinh kế, phúc lợi xã hội và kinh tế của phần lớn người dân sống trong vùng đồng bằng ngập lũ của Campuchia và ĐBSCL của Việt Nam đang phụ thuộc trực tiếp hoặc gián tiếp, vào nghề cá và các nghề có liên quan. Tác động bất lợi tới đa dạng sinh học là từ lớn tới nghiêm trọng, bao gồm nguy cơ mất đi hoặc thậm chí tuyệt chủng của tới 10% các loài cá của Việt Nam và Nam Campuchia, giảm số lượng các loài cá di cư còn sống sót, làm mất đi loài cá heo nước ngọt I-ra-

oa-đy của sông Mê Công, giảm phân bố và số lượng các loài nhuyễn thể nước ngọt, và giảm khả năng di chuyển của các loài thân mềm.

Điều kiện lưu thông không an toàn cho các tàu thuyền có thể xảy ra ở hạ du của các đập vận hành phủ đỉnh hàng ngày hoặc tích xả bất thường. Tác động bất lợi tới giao thông thủy ở các tuyến khác sẽ từ mức thấp tới trung bình. Tác động bất lợi lên sản xuất nông nghiệp nói chung ở mức từ thấp tới đáng kể. Tuy nhiên, trong một khu vực cụ thể và xét trong một thời gian dài tác động có thể sẽ ở mức lớn. Tác động lên sinh kế của người dân trong vùng có thể sẽ ở mức lớn do gia tăng xâm nhập mặn vùng ĐBSCL. Tác động thứ cấp tới sinh kế cũng được xem xét chủ yếu do tác động trực tiếp lên sản lượng đánh bắt cá, sản xuất nông nghiệp và giao thông thủy, tác động về kinh tế tại các vùng ven sông và đồng bằng ngập lũ có thể ở mức lớn.

Phát triển thủy điện dòng chính ở Hạ lưu vực sông Mê Công có thể gây ra các tổn thất lâu dài và không thể phục hồi được đối với vùng đồng bằng ngập lũ và môi trường thủy sinh, gây tác động tiêu cực tới các điều kiện sống của hàng triệu người dân trong vùng từ đó tạo ra các gánh nặng lên các nền kinh tế địa phương và khu vực. Châu thổ sông Mê Công là một hệ di sản thiên nhiên độc đáo mang tầm quốc gia và quốc tế, bậc thang thủy điện dòng chính sẽ làm thay đổi hoàn toàn và vĩnh viễn hệ di sản này dẫn tới tình trạng suy thoái tất cả các giá trị hiện có của châu thổ.■